

Nərmin Cahangirova

Azərbaycan-Asiya ədəbi əlaqələri şöbəsinin aparıcı elmi işçisi,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

nermincahangirova83@gmail.com

Lu Sinin hekayələrində həyat həqiqətləri

Müasir Çin ədəbiyyatında xüsusi rol oynayan, Qərbdə Lu Xun kimi tanınan, əsl adı isə Czou Şu Zen olan yazıçı ziyalı və varlı bir ailədə dünyaya gəlib. Czou Şu Zen babası və atasını kiçik yaşda itirdiyindən məhrumiyyətlər içində həyat keçirib, kasıblığı, çətinliyi bütün varlığı ilə tanısa da, təhsildən uzaqlaşmayıb, Qərb təfəkkürünə xüsusi maraq göstərib. Əsərlərinin birində həyat hekayəsini müfəssəl təsvir edən Lu Sin təhsil həyatına başlaması ilə bağlı maraqlı faktlardan bəhs edir: “Biz getdikcə elə yoxsullaşdıq ki, hətta mənim təhsil almağım üçün də heç bir vəsaitimiz qalmadı. Mən bir tacirin şəxsi katibi və ya pirkeşliyi (bizim kəndlərdə var-yoxdan çıxmış savadlı adamların uşaqları üçün bu adi bir yoldur) olmaq istəmədiyim üçün anam mənim yoluma bir qədər pul toplayıb pulsuz məktəb tapmağımı buyurdu”²¹³.

Vərəm xəstəsi olan atasının ağır günlərinə şahidlik edən Czou Şu Zen həkimliyə maraq göstərdiyindən kolleci bitirdikdən sonra Çinq xanədanlığının təqaüdü ilə Yaponiyaya tibb təhsili almağa gedir. Ko Bun universitetinə daxil olur və çinli tələbələr üçün olan hazırlıq sinfində oxuyur. İlk essəsini klassik çin dilində yazsa da, bir müddət sonra sarayın simvolu olan atquyruğu saçını kəsir. Bu isə ruhunda azadlıq və mübarizlik duyğusunu daşıyan Lu Sinin gələcək ictimai-siyasi fəaliyyətinin ilk qığılcımları idi.

Yaponiyada bir il təhsili alan Lu Sin təsadüfi bir hadisə nəticəsində təhsilini ya-

213 Lu Sin A-künün əsil tarixəsi. Azərənər, Bakı, 1959, səh 12

rımçıq qoyub yazıçılığa başlayır. Yaponiya-Rusiya müharibəsi ərəfəsində casusluq iddiası ilə edam edilən bir çinlinin taleyinin ətrafda heç bir reaksiya yaratmaması gələcək yazıçının mənəvi dünyasını alt-üst edir. Xüsusən də çinli tələbələrin bu mən-zərəyə laqeyd tamaşa etməsi onu silkələyir. Bu hadisə ilə bağlı “Silahlara” kitabının ön sözündə yazır: “O vaxta qədər çinlilərlə çox da yaxın münasibətim olmamışdı. Bir gün dərstdən sonra boş vaxtımızda dünyanın bir çox yerində çəkilən şəkillərə baxarkən Çində çəkilən bir kadr gördük. Ortada əlləri arxadan bağlanmış bir adam vardı, ətrafında da onun kimi adamlar sırayla düzülmüşdülər. Lakin bu insanların sifətindən az sonra həyata keçiriləcək hadisəyə nə qədər laqeyd və duyğusuz yanaşdıqları hiss olunurdu. Şəklin altında yazılmışdı ki, bu adam Yaponiya ordusunda Rusiya üçün casusluq etdiyinə görə həbs edilmiş və xalqa örnək olması üçün açıq bir yerdə hamının gözü qarşısında başı kəsilərək edam ediləcək. Ətrafimdakı çinlilər isə sanki mənzerədən həzz alırdılar”²¹⁴.

Bu hadisədən sonra Czou Şu Zen dərk edir ki, Çinə nə təbib, nə də mühəndislər lazımdır, əksinə Çinin incəsənətə, xəstə ruhların müalicəsinə daha çox ehtiyacı var. Tənqid edən, yıxan, yenidən yaradan və güclüyə boyun əyməyən bir sənət anlayışı Çini sağaldacaq, düşdüyü bələdan qurtaracaq... Yalnız incəsənətin gücüylə Çin xalqı layiq olduğu müasir insana nail ola bilər. Buna görə də, o, tibb təhsilindən imtina edir və qələmə sarılır. Bir müddət Tokioda yaşayan gənc yazıçı Jul Vernin romanlarını, eləcə də rus və Şərqi Avropa hekayələrini çin dilinə tərcümə edir, ədəbiyyat, dini baxışlar, icimai-sosial məsələlər haqqında məqalələrlə çıxış edir. 1911-ci il “Sinxay” inqilabı və mütləqiyyətin devrilməsi ilə ümidlənsə də, bu hiss yavaş-yavaş çarəsizliklə əvəzlənir. Çünki ümid etdiyi respublikanın arzuladığı insan modelini yaratmaqda aciz olduğunu dərk edir. Burjuaziyanın rəhbərlik etdiyi yeni Çin hakimiyyətində insanlar yenə ac-yalavac, çarəsiz yaşayır, feodal boyunduruğunda əzilməkdə davam edir. İllər ərzindəki çoxsaylı qətlər onu tamamilə bu cəmiyyətdən uzaqlaşdırır. Lakin 1919-cu ildəki hadisələr - 1917-ci il oktyabr inqilabının dalğası olaraq başlayan antiimperialist 4 may hərəkatı Çin cəmiyyətini bütünlükdə əhatə edərək ədəbiyyatda da inqilabi ideyaların genişlənməsinə təkan verdi. Czou Şu Zen mədəni inqilab edən ziyalıların başında dayanırdı. Bilavasitə “4 may hərəkatı”ndan əvvəlki illərdə və sonrakı dövrdə Lu Sinin siyasi şüurunun təşəkkül tapdığını görürük. O, xalq zülmündən, əvvəllər düşündüyü kimi maariflə deyil, yalnız fəal mübarizə nəticəsində azad etməyin mümkün ola biləcəyi kimi bir həqiqəti başa düşür və 20-ci illərin ikinci yarısında Mao Tzedunun onu adlandırdığı kimi “əqidəcə kommunist” olur. İnqilab ədəbiyyatında aktiv surətdə iştirak etməyə başlayan Czou hakim dairələrin istifadə etdiyi “ven-yan” dilinə qarşı çıxır, danışıq dilinə və geniş kütlənin dilinə uyğun olan “bay-xua” dili uğrunda mübarizə aparırdı.

XX əsrin əvvəllərində Çinin təkə idarəetmə sistemində deyil, mədəni sahələrinə də dəyişikliklər müşahidə edilirdi. Ölkə çətin bir dövr keçirir, üsyanlar və etirazlar alovlanırdı. Belə bir gərgin ictimai-siyasi şəraitdə inqilabi ideyalar daşıyan, sadə kütlələrə xitab edən mətnlər yazmaq cəsarət tələb edirdi. Baş verən hakimiyyət dəyişikliyindən, inqilabdan ruhlanan Czou Şu Zen ilk hekayələrini məhz bu məqam-

lara toxunaraq qələmə almışdı. Çinin danışıq dilində - bayxua dilində çap edilən, Çin adətləri və feodal münasibətlərinin tənqidinə həsr olunan hekayələr böyük əks-səda doğurur və Czou Şu Zeni tanınmış yazıçıya çevirirdi. Bu hekayələr həmçinin Lu Sin imzası ilə nəşr olunan ilk bədii nümunələr idi – bu illərdə o anasının soyadından olan Lunu özünə təxəllüs seçmiş və bütün yaradıcılığını bu adla davam etdirmişdir. Esse və şeirlər kitabları olsa da, dünya ədəbiyyatında Lu Sin daha çox hekayə müəllifi kimi tanınır.

Lu Sin hekayə və povestlərini demək olar ki, “əqidəcə kommunist” olmadığı dövrdə, yəni 1918-1926-cı illərdə yazmışdır. O, sadə insanların məruz qaldıqları zülmərə, işgəncələrə dözə bilməyib azadlıq uğrunda mübarizəyə qalxacağına inanırdı. Lu Sinin hekayələrinin qəhrəmanları ağır işdən, aclıq və yoxsulluqdan ümid-sizliyə qapanan adi işçilər, əksər hallarda kəndlilər, ziyalılar idi. Məmurlar xalqın nə qədər kasıb olduğunu görmək istəmir, texnoloji inkişaf və tərəqqi əsrinin əvvəlində əhalinin əksəriyyətinin tamamilə savadsız olduğuna heç əhəmiyyət vermirdilər. Əsrlər boyu mövcud feodal sistemi uzun müddət idi ki, inqilabi dəyişikliklərin həyata keçirilməsini məcbur edirdi. Lu Sin əsərlərində bunu bildiren ilk müəlliflərdən biri idi. Məhz o - Lu Sin xalqın səsinin duyulduğu mətnlər ortaya çıxarmaqla diqqət cəlb etmiş, diqqətdən qaçan bu məsələyə münasibət bildirməyə müvəffəq olmuşdu.

Xüsusən də yazıçı “Kun İ-szi”, “Dərman”, “Bir dəlinin gündəliyi”, “Kiçik bir hadisə” hekayələrində xalqın çətin həyatına nüfuz edir, onların kədərli talelərini qələmə alırdı. Lu Sin sadə bir çinlinin mürəkkəb daxili dünyasını ortaya qoyur, ən adi, heç bir özəlliyi ilə seçilməyən insanın necə dərin düşüncələrə sahib olmasından bəhs edirdi.

Bu məqam mənəvi-əxlaqi davranışların təbliğinə həsr olunmuş “Kiçik hadisə” hekayəsində daha qabarıq verilmişdir. 1917-ci ildən bəhs edən hekayədə təsadüfən baş vermiş əhvalat nəticəsində adi bir arabaçı yaxşı geyimli ziyalıya həyatının dər-sini verir. Hekayədə iki insan tipi qarşılaşdırılır. Heç kəsə qayğı göstərməyən və bunu reallıq olaraq qəbul edən, bu əqidə ilə yaşayan orta təbəqəli ziyalı və təhsilsiz, dünya təcrübəsi olmayan arabaçınının qayğıkeş davranışları iki əks qütb kimi mənalandırılır. Rikşaçı işini itirməkdən qorxmadan yolda əzilən qadına kömək etməyi özünə borc bilir, səyahət edən orta təbəqəli ziyalı isə əvvəlcə bu insanlığa qarşı çıxsa da, sonradan səhvini anlayır və davranışları haqqında düşünməyə başlayır. “Bu bir neçə il ərzində baş vermiş bütün müdrük məmurluq və hərbi rəşadət nümunələri uşaqlıq çağlarımın kitablarında oxuduğum “Müəllim dedi... Şeirlərdə deyilir...” sözləri kimi xatırımdan silinmişdir. Bu kiçik hadisə isə gözlərimin qarşısında dayanıb məni utan-dırır və daha yaxşı olmağa məcbur edir; o mənim mərdliyimi daha da möhkəmlən-dirir və ümidimi artırır”²¹⁵.

Yazıçı açıq şəkildə Çində baş verən hadisələrin, inqilabi-siyasi məsələlərin in-san psixologiyasına təsirinə toxunurdu. Mövcud cəmiyyətdə mərhəmət hissini yox edilməsi, daha çox öz mənafeyini güdən insan nəslinin yetişməsi müəllifi narahat edən əsas məsələlərdən idi.

“Kun İ-szi” hekayəsində bir neçə dəfə vəzifə tutmaq üçün imtahan verən, lakin

215 Lu Sin A-künün əsil tarixəsi. Hekayələr Azərnəşr, Bakı, 1959, səh 37

buna müvəffəq ola bilməyən gəncin taleyindən bəhs edilir. Çoxsaylı hadisələrlə üz-ləşən bu gənc indi orta yaşlarına gəlib acınacaqlı həyat sürür, dilənçilik və oğurluq edir. Bir şərabçı dükənində müntəzəm olaraq işdən sonra oraya gələn yerli zəhmət-keşləri güldürməklə məşğuldur. Bir gün o yoxa çıxır, təhkiyəçi onun oğurluq üstündə tutulduğunu və şikəst qaldığını öyrənir. Bu hadisədən sonra yarımcan olan Kun İ-szi dükəndə yalnız bir dəfə görünür, gülüşlərlə müşayiət olunur və sonra tamamilə yox olur.

Kun İ-szinin adı da cəmiyyətin ona münasibətini əks etdirirdi. Çünki qəhrəmanın sadəcə soyadı var, adını təşkil edən heroqliflərin isə heç bir mənası yoxdur, halbuki uşağa mənası olmayan ad verilməsi çin mədəniyyətinə xas deyildi. Hekayədə bu məsələyə xüsusi diqqət yetirilir: “Onun familiyası Kun idi və kim isə məktəb yazı-larından Kun heroqlifi ardınca gələn birinci iki mənasız heroqlifi götürüb ona Kun İ-szi ləqəbini vermişdir”.²¹⁶

Lu Sin “Kun İ-szi” hekayəsində əsas obrazı Kun İ-szini konfutsiçi keçmişin qa-lıntısı kimi təqdim edilir. Özünü hər kəsdən üstün sayıb, intellektuallığı ilə seçilməyə çalışdığından ətrafının istehzalı təbəssümünə məruz qalan obrazın fikirləri ilə əmə-ləri üt-üstə düşür. Kun İ-szi konfutsiliyi təbliğ etsə də, oğurluq etdiyi üçün ayaqla-rından olur. Yazıçı qərara gəlir ki, konfutsiçi əxlaqı onun kimi insanlar üçün heç bir mənə ifadə etmir və bu cəmiyyətdə onlara yer yoxdur.

Kun İ-szi qədər ətrafındakı insanlar da Lu Sinin tənqid hədəfində idi. Günahı nə olursa olsun, insan faciəsinə laqeyd yanaşan, münasibət bildirməyən şüursüz, duy-ğusuz cəmiyyət nümayəndələri hekayələrdə olduqca real təsvir edilirdi. Kun İ-szinin günlərdir içki içməyə gəlmədiyini görən çayxana sahibi onun öldüyünü düşünərək adını borc siyahısından silir və bu insan tamamilə yaddan çıxır. İçi boş, hissiz insan-ların ölümü belə laqeydliklə qarşılama, etinasızlığı Lu Sini həddən artıq narahat edirdi. Məqalələrinin birində müəllif yazır: “Mən həyatı yenidən canlandırmaq və bu həyatı yenidən qurmaq məqsədilə novellalar yazmağa başladım. Buna görə də mə-nim bütün mövzularım xəstə cəmiyyətimizin bədbəxt insanların məişətilə bağlıdır. Bu insanların dərd və xəstəliklərini yazmaqla mən onları sağaltmaq və əsərlərimin gücü ilə cəmiyyəti yenidən qurmaq istəyirdim”.

Lu Sin bütün hekayələrində zülm səltənəti olan Çin kəndini işıqlandırır. Kənd həyatında isə feodal əxlaq qanunları hökm sürür və hər kəs də bu qanunlara tabe olmaq məcburiyyətindədir. “Dərman” hekayəsində də hadisələr belə bir kəndlərdən birində baş verir. İnqilabçı Syanın edamı və vərəm xəstəsi Syao-şuanın ölümündən bəhs edilən hekayədə avam, avam olduğu qədər də laqeyd Çin insanı tənqid hədəfi seçilir. XX əsrdə yaşasalar da, insan qanına batırılmış kömbənin vərəmi sağaldacağı-na inananlar, kiçik pul mükafatı müqabilində gənc qohunumu satan xainlər hekayədə öz əməlləri ilə öyünür və daha xoşbəxt gələcək yaşayacaqlarına ümid bəsləyirlər. Bu korluğun acı nəticələri ilə hekayənin sonunda tanış oluruq - minillik mif dağılır, gənc Syao-şuan inqilabçı Syanın qanına batırılmış kömbə yesə də, ölür. Avam insan kütləsi hələ də qəflət yuxusundadır. Yazıçı onları ayılmağa çalışır, mübarizəyə çağırır ruhunda əsərlər yazırdı. Elə ilk hekayələr toplusunu “Naxan” – döyüş çağırışı ad-

landırması da təsadüfi deyildi.

Yazıcının yenə də eyni mühitdən bəhs edən, zülmətə qər q olmuş cəmiyyətin təsvir və tənqid edildiyi “Sabah” adlı təsirli bir hekayəsi var. İnqilabların baş verdiyi, iğtişəşlərin getdikcə alovlandığı dövrdə Luçjan qəsəbəsi, müəllifin sözləri ilə desək, “öz sakitliyi ilə məşhur idi”. Belə bir kəndin sakitliyini isə Şan-sının oğlunun xəstəlik nəticəsində ölməsi pozur. Xəstə övladına görə narahat olan, əziyyətli günlər keçirən qadın onu falçıya baxdırmaqla, nəzir verməklə sağaltmağa çalışır. Hekayədən götürdüyümüz parçada isə yazıcının baş verənlərə münasibətini aydın görmək olar. “Şan-sı avam bir qadıncı və “bəlkə” kəlməsinin arxasında nə qədər qorxunc bir təhlükə gizləndiyini başa düşmürdü. Doğrudur, bu “bəlkə” üzündən bəzən pis şey xoşbəxtliklə nəticələnirsə də, əvəzində nə qədər yaxşı işlər fəlakətlə qurtarır”²¹⁷. Həkimə apardıqda isə artıq çox gec olur və uşağın həyatını xilas etmək mümkün olmur. Lu Sin düşünürdü ki, mövcud cəmiyyəti nə qədər tənqid edərsə, onun səhvlərindən nəticə çıxarıb inkişaf etməsi daha sürətli olar.

Yeni bir gün, daha düşüncəli, daha da açıqfikirli cəmiyyət arzusu Lu Sinin əksər hekayələrinin əsas ideyasını təşkil edirdi.

Lu Sini bütün xalqa tanıdan və sevdiren isə “Bir dəlinin xatirə dəftəri” hekayəsi olub. İlk dəfə 1918-ci ildə “Yeni gənclik” (“Sip-tsin-nyan”) jurnalında çap olunan “Bir dəlinin xatirə dəftəri” hekayəsi yazıldığı dövrdə böyük əks-səda yaratmış, müəllifinə böyük şöhrət gətirmişdir. “Bir dəlinin xatirə dəftəri” Çində iğtişəşlərin artdığı və Rusiyadakı inqilabın milli azadlıq mübarizəsinə ilham verdiyi bir vaxtda yayımlanmışdır. İdeologiya yönümlü bir ədəbi əsərin ağırlığını və gücünü başa düşmək üçün Çində ənənəvi olaraq yazılı sözə verilən əhəmiyyəti təsəvvür etmək lazımdır”²¹⁸.

“Bir dəlinin xatirə dəftəri” şizofrenik bir xəstənin gündəlik qeydlərindən ibarətdir. Hekayə ağır xəstəlik keçirmiş bir gəncin gündəliyinin tapılması və oxunması ilə başlayır. Burada hər şeydən şübhələnən, heç kəsə inanmayan, ətrafdakılarının hərəkətlərini müxtəlif cür yozan xəstə bir insanın düşüncələri ilə tanış oluruq. Hekayənin nə girişində, nə də gündəlik qeydlərdə onu bu hala gətirən səbəblərdən bəhs edilmir, eləcə sonluq da bizim üçün qeyri-müəyyən qalır. Müəllif yalnız cəmiyyətin qüsurlarına yönəlir, sosial problemlərin insan psixologiyasında açdığı yaralara köklənir.

Metaforik çalarlarla zəngin hekayə Lu Sinin yaşadığı dövrün acı reallıqlarını üstüörtülü şəkildə oxuculara çatdırmaq məqsədi daşıyırdı. Konfutsiçiliyə qarşı çıxan, insan şəxsiyyətini hər dəyərdən yüksək hesab edən Lu Sin insanı əzən, mənəviyyətini yox edən dəyərləri qəbul etmirdi. Klassik ədəbiyyatda doğruluq, insansevərlik kimi keyfiyyətlər tez-tez xatırlansa da, böyüklərə itaət etməyi, haqsız belə olsalar, qarşı çıxılmamağı təlqin edən məqamlar da kifayət qədər idi.

“Keçmişdə insanları tez-tez yeyərmişlər: tarixdən dumanlı da olsa, xatırladım. Marağımın öhdəsindən gəlmək üçün tarix kitabını açdım, kitabda tarixlər yox idi,

217 Lu Sin A-künün əsil tarixəsi. Azərnəşr, Bakı, 1959, səh 32

218 Л. Эйлин, Лу Синь. Повести. Рассказы. / Пер. с китайского. — М., “Художественная литература”, 1971.сəh.3

ancaq hər səhifə Konfutsiçiliyin məlum “insanlıq”, “ədalət”, “məənəviyyət” və “fəzilət” sözləri ilə doldurulmuşdu. Mən hələ də yuxuya gedə bilmirdim və bütün gecə kitabı çox diqqətlə oxudum, birdən sətirlərin arasında gizlədilmiş ismarıcları görə bildim – “hannibalizm”. Bu sözlər sanki zarafatçılıqla mənə baxır və lağ edirdilər. Mən də insanam və mənə yemək istəyirlər!”²¹⁹

Təbii ki insanı müstəqil, arzu-istəkləri, seçimləri olan şəxsiyyət kimi qəbul etməyən bu dəyərlər yenilikçi Lu Sinin qəlbində inqilab eşqini gündən-günə qüvvətləndirirdi. Konfutsiçiliyin Çin cəmiyyətinin inkişafına olan təsirini görəndən müəllif ondan xilas olmadan irəliləmənin mümkünsüzlüyünü, Çinin müasir ölkəyə çevrilməyəcəyini dərk edirdi. Lakin Lu Sinin yaradıcılığını və bioqrafiyasını nəzərdən keçirərkən bir cəhət diqqəti çəkir ki o, konfutsiçiliyi, ənənəni tamam inkar etmirdi. Lu Sin ənənə və yeniliyi birləşdirməyi, klassika və müasirliyi bir müstəvidə görməyi arzu edirdi və Çinin modernləşməsi üçün başqa yolun olmadığını dərk edirdi.

Fikrimizcə, hekayənin bu qədər kəskin boyalarla verilməsi də bu səbəbdən idi. Hekayə boyu vurğulanan və insanda bu cəmiyyətə ikrah hissi oyadan hannibalizm məqsədli olaraq seçilmiş bir anlayış idi. Lu Sinin qeyd etdiyi hannibalizm, əslində feodalizmin hökm sürdüyü, insanın insan yerinə qoyulmadığı, köləliyin baş aldığı cəmiyyətə verdiyi şərti ad idi. Güclülərin zəiflər üzərində hökmran olduğu cəmiyyətdə gücsüzlərin yalnız itaət etdiyi müddətdə yaşama haqqına sahib olması yazarı çox düşündürür və mədəni-inqilabi mübarizəsinin əsas hərəkətverici qüvvəsinə çevirir.

Lu Sin istər bu, istər də digər hekayələrində cəmiyyəti bu bələdan təmizləməyi məqsəd seçərək gücü, qüdrəti, zənginliyi deyil, insanlığa xidmət edən, insanı mənən ualdan keyfiyyətləri təbliğ edirdi. Təbii ki yalnız mərhəmət, sevgi, dostluq, ədalət kimi yüksək dəyərlər üzərində qurulan cəmiyyət azad, modern düşüncəsi və dinamikliyi ilə ölkəni irəli apara bilər.

Lu Sin əsərlərində Çini yenidən qurmağa, sistemi dəyişməyə çağırış üçün cəhdlər göstərir, lakin reallıqlar onun ümidlərini alt-üst etdikcə ruhdan düşürdü. Məhz bu səbəbdən də o, “4 may hərəkəti”nin aparıcı qüvvələrindən olmasına baxmayaraq, heç zaman kommunist partiyasına, ya da başqa bir partiyaya üzv olmamışdı. Lu Sin xalqının siyasi partiyalarla deyil, humanist ideyalarla idarə olunmasına daha çox önəm verirdi.

219 Л. Эйдлинь, Лу Синь. Повести. Рассказы. / Пер. с китайского. — М., “Художественная литература”, 1971.сəh.25